

קורבן פסח א' - שיעור כללי – דף מקורות

- שמות יב, א-יא; כד-כז; מג-מט; דברים טז, א-ח; במדבר ט, א-יד.
- משנה, פסחים ט, ה; תוספתא, פסחים פרק ח ה"ז-ה"ח [מובא להלן].
- משנה מסכת זבחים פרק ה, א-ח [נמצא בקורבנות בסידורים].
- זבחים ד ע"א: 'מנלן...אוכלין בפסח'.
- פסחים סא ע"א: 'משנה: שחטו...למנויין'; רש"י, שם, ד"ה 'כמי שאין לו בעלים'; תוס', שם, 'ואיתקש', 'שחטו'; רמב"ם, הל' קרבן פסח, פ"ב ה"א [מובא להלן].
- ירושלמי פסחים פ"ח ה"ד: 'רב הונא אמר...חבורה השנייה' [מובא להלן]; פסחים פט ע"ב: 'תנו רבנן הממנה...שבדו חולין'; רש"י, שם, ד"ה 'מעו' שבדו'; תוס', שם, ד"ה 'וזה'.
- מנחת אשר, פסחים סימן סז, סעיף א' [מובא להלן].
- פסחים עו ע"ב: 'משנה: חמשה...אלא לאכילה'; רש"י, שם, ד"ה 'שמתחילתו לא בא אלא לאכילה'.
- רמב"ם, ספר המצוות, מ"ע, מצוה נ"ה-נ"ו [מובא להלן].
- צ"ח, ביצה יט ע"ב, באד"ה: 'ומדי עסקי בזה...שיברך עלה' [מובא להלן].
- ספר המצוות, מצות עשה, פט [מובא להלן]; השגות הרמב"ן על המצות, מנין מצות עשה, מצות ששכח הרמב"ם מצוה א' [מובא להלן]; שו"ת בית הלוי, ח"א סימן ב', אד"ה: 'דהרי...ראי' נכונה' [מובא להלן].
- נזיר כג ע"א: 'אמר רבי יוחנן...מיהא קא עביד'; תוס', פסחים קז ע"ב, ד"ה 'דילמא'; הוריות י ע"ב: 'אמר רבי יוחנן...מי לא קאכיל'.
- [רק למי שיישאר זמן פנוי], מנחת אשר, קרבן פסח [מובא להלן].

מקורות מלאים

תוספתא, פסחים פרק ח ה"ז-ה"ח

(ז) אלו דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות פסח מצרים מקחו [בעשור] שחיטתו בי"ד אין חייבין עליו כרת פסח [דורות חייבין עליו כרת פסח] מצרים לא נהגו בו דקין ותבלולין [אתנן ומחיר] משא"כ בפסח דורות פסח מצרים נאמר בו (שמות יב) ולקח הוא ושכנו מה שאין כן בפסח דורות ר"ש אומר אומר אני אף בפסח דורות כן וכל כך למה כדי שלא יניח אדם שכנו הקרוב אל ביתו וילך ויעשה את פסחו אצל חבירו לקיים מה שנא' (משלי כז) טוב שכן קרוב מאח רחוק פסח מצרים לא היה טעון דמים וחלבים לגבי מזבח מה שאין כן בפסח דורות פסח מצרים נאמר בו (שמות יב) והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מה שאין כן בפסח דורות פסח מצרים נאמר בו (שם) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר מה שאין כן בפסח דורות פסח מצרים כל אחד ואחד שוחט בתוך ביתו פסח דורות כל ישראל שוחטין במקום אחד פסח מצרים מקום אכילה שם היתה לינה פסח דורות אוכלין במקום אחד ולנין במקום אחר אחד פסח מצרים ואחד פסח דורות מי שהיו לו עבדים שלא מלו ושפחות שלא טבלו מעכבין אותו מלאכול בפסח ראב"י אומר אומר אני בפסח מצרים הכתוב מדבר:

(ח) אלו דברים ששוה בהן פסח מצרים לפסח דורות פסח מצרים בג' כתות ופסח דורות כיוצא בו פסח מצרים נאמר בו (שמות יב) שה תמים זכר בן שנה פסח דורות כיוצא בו פסח מצרים נאמר בו (שם) וולא תותירו ממנו עד בקר פסח דורות כיוצא

בו רבי יוסי הגלילי אומר אומר אני שלא נאסר חמץ במצרים אלא יום אחד שנאמר (שם יג) לא יאכל חמץ היום פסח מצרים טעון שיר ופסח דורות טעון שיר.

רמב"ם, הל' קרבן פסח, פ"ב ה"א

אין שוחטין את הפסח אלא למנויו שנאמר תכוסו על השה מלמד שמתמנים עליו כשהוא חי ואלו המתמנים על הפסח הם הנקראים בני חבורה.

ירושלמי פסחים פ"ח ה"ד: 'רב הונא אמר... חבורה השנייה'

רב הונא אמר: הפריש פסחו, ואמר 'על מנת שלא יימנה אחר עמי' - אין אחר נמנה עמו; הפרישו סתם - כל מה שיבואו מיוניו הם. רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעירא: מתניתא אמרה כן? [אלא] 'ואם ימעט הבית' - מלמד שהן מתמעטין והולכין, בלבד שיהא שם אחד מבני חבורה הראשונה ואחד מבני חבורה השנייה... אין תימר כל מה שיבואו מיוניו הן - הן בני חבורה הראשונה, הן בני חבורה השנייה

מנחת אשר, פסחים, סימן ס"ז: דף ס"א ע"א: בפסול שינוי בעלים ושלא למנויו:

כתב רש"י דמה שאמרו דשינוי בעלים אינו בד' עבודות אלא בזריקה היינו בשאר קרבנות שעיקרן לכפרה ואין לבעלים בהם אלא כפרה בלבד אבל בפסח 'שעיקרו לבעלי ליאכל בא שחטו שלא לשם בעליו להאכילו למנויים אחרים פסול כדקתני שחטו שלא למנויו פסול'.

וצריך ביאור במה שכתב רש"י דאם שחט את הפסח להאכילו למנוין אחרים פסול דמשמע מזה דפסול שלא למנויו הו' רק כשחשב להאכילו למנויים אחרים אבל אם שחט את הפסח לשם מנויים אחרים אינו נפסל בכך, וכן כתב רש"י לקמן ע"ב לגבי שחטו למולין ע"מ שיתכפרו בו ערלים 'שחטו להאכילו למולין מנויים וכו' ע"ש, וצ"ב בכוונתו דא"כ אינו דומה לשינוי בעלים שהוא בזרק לשם אחרים.

ונראה בזה דאף רש"י מודה דפסול שלא למנויו אינו ממש כשינוי בעלים בזריקה דבפסול שלא למנויו אין פסול אלא בהתכוון להאכילו למי שאינו מנוי (וכן בשלא לאוכליו נראה דפסול רק בהתכוון להאכיל למי שאינו ראוי לאכול), ומה שכתב רש"י בד"ה כמי שאין לו בעלים דפסול שלא למנויו היינו שינוי בעלים אין כונתו דהוי ממש דבר אחד (אלא שזה זריקה וזה בשחיטה), אלא שבסודן דומים הם זל"ז

דבשניהם מתכוין לשם מי שאינו בעלים אך בשחיטה אין פסול אלא במתכוין להאכיל לשם מי שאינו בעלים כיון דאכילה בשחיטה תליא. וניחא בזה ליישב שיטת רש"י ממה שקשה עליו קושית התוס' דכיון דשלא למנויו היינו שינוי בעלים ואיתקש שלא לאוכליו ושלא למנויו נילף שיפסול שלא לאוכליו בכל ד' עבודות וכן לפיסל בכל הקרבנות, ומכח קושיא זו הבדילו התוס' בין גדר שלא למנויו לגדר שינוי בעלים, (ועיין בצל"ח בסוגין ובמקדש דוד בקונטרס ס' ד' אות א' מש"כ בביאור שיטת התוס'), ולהנ"ל ניחא דאף לשיטת רש"י שאני שלא למנויו משינוי בעלים ואינם דין אחד ממש ולא אתקש שלא לאוכליו אלא לשלא למנויו ולא לשינוי בעלים. (אך נראה עוד ד"ל דבאמת דומה שלא למנויו לשינוי בעלים דכמו דיש פסול שינוי בעלים בכל ד' עבודות כשהוא ע"מ לזרוק לבעלים אחרים כיון דאין לו אלא כפרה דהיינו זריקה, כמו"כ בפסח שהוא בעלים על האכילה יש פסול כשהוא ע"מ להאכיל לבעלים אחרים ואתי שפיר לשון רש"י דשלא למנויו היינו שינוי בעלים ואעפ"כ אין פסול אלא בע"מ להאכיל כמו בכל הקרבנות בע"מ לזרוק, ואפשר דאף לפי"ז יש ליישב שיטת רש"י כנ"ל דמ"מ אינו דומה שלא למנויו שהוא מבוסס על בעלות לאכילה לשינוי בעלים שסודו בבעלות שונה דהיינו לכפרה, ולא איתקש שלא לאוכליו אלא לשלא למנויו, דו"ק בזה). הנה עוד יש לדייק לכאורה מדברי רש"י אלו דבפסח י' שפסול שינוי בעלים בכל ד' עבודות ולא רק בזריקה (משום שינוי בעלים ככל הזבחים) ובשחיטה (משום שלא למנויו), דרש"י כתב דמה שאין שינוי בעלים בד' עבודות הו' רק בשאר הזבחים אבל בפסח לא נאמר דבר זה, ומשמע קצת מפשטות לשונו דבפסח יש פסול שינוי בעלים בכל ד' עבודות כיון שעיקרו בא לבעליו לאכילה, ועיין במאירי בסוגיין שכתב להדיא דבפסח יש פסול שינוי בעלים בכל ד' עבודות, וביאור הדבר נראה דבשאר קרבנות אין להם לבעלים אלא גדר כפרה בלבד והיא תלויה בזריקה, אבל בפסח שעיקרו לאכילה הרי שבעליו הם בעלים על כולו וכל עבודותיו צריכים שיעשו לשמם, ועיין עוד בזבחים יג ע"א דכל ד' עבודות מביאין לידי אכילה ע"ש. וצריך ביאור בזה מנ"ל דבפסח פסול שינוי בעלים בכל ד' עבודות הלא אין לנו קרא לפסול שלא למנויו אלא בשחיטה בלבד כמבואר בסוגיין ד'תכוסו' הו' לשון שחיטה (ורש"י כתב דאף לת"ק דרבי ילפינן מ'ושחטו' דכתיב בתירה דפסול שלא למנויו מיירי בשחיטה וכפסול שלא לאוכליו ז"פ), וא"כ מנ"ל לפסול בקבלה והולכה. ויש לבאר דבר זה בב' דרכים, א' דידיעין זאת מסברא דכיון דמציו פסול שינוי בעלים

לבדו יכול כשם שאם אין להם מצה ומרור הם יוצאים י"ח בפסח כך אם אין להם פסח יוצאין י"ח במצה ומרור תלמוד לומר יאכלוהו ושם אמרו יאכלוהו מכאן אמרו חכמים שהפסח נאכל אכילת שובע ואין מצה ומרור נאכלין אכילת שובע לפי שיעקר המצוה אכילת בשר כמו שאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה והמרור נגרר אחר בשר הפסח וחיוביו כמו שיתבאר מלשונות אלו למי שיבינם והראיה הברורה השרש שבאר בו התלמוד והוא אמרם פסחים מרור בזמן הזה דרבנן כי מן התורה אין חובה לאכלו בפני עצמו ואמנם יאכל עם בשר הפסח והיא ראייה ברורה שהוא מן הדברים הנגררין אחר המצוה לא שאכילתו מצוה בפני עצמה ומשפטי מצוה זו גם כן מבוארים במסכת פסחים:

צל"ח, ביצה יט ע"ב, באד"ה: 'ומדי עסקי בזה... שיברך עלה'

ומדי עסקי בזה נפל במחשבתי לחקור אם יש מצות עשה באכילת קדשים קלים כלל, ובתוספות זבחים דף צ"ז ע"ב ד"ה יתני עשה משמע משטחיות דבריהם שאף בשלמים יש מצות עשה באכילתן ושייך בו תיתי עשה וידחה ל"ת. אבל כאשר דקדקתי בדברי רבינו הגדול משמע שאין מצות עשה באכילת קדשים קלים (זולתי בקרבן פסח שודאי אכילתו מצות עשה ועיקרו לאכילה בא), הן בדבריו בפרק עשירי ממעשה הקרבנות הלכה א' שכתב אכילת חטאת ואשם מצות עשה וכו' וה"ה לשאר קדשים שאוכלים אותם הכהנים אכילתן מצוה עכ"ל, א"כ משמע להדיא קדשים קלים שנאכלים לכל אדם אין מצות עשה באכילתן ואפילו המורם מהם ג"כ אינו נאכל לכהנים לחוד אלא גם לנשיהם ולעבדיהם: אבל בקרבן פסח כתב בפירוש בריש פ"ח מהלכות ק"פ אכילת הפסח מצות עשה. וכן מוכח עוד מדבריו בראש הלכות מעשה הקרבנות כאשר חישב כ"ג מצות שבהם כתב מצוה ז' שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש ושוב לא ביאר כלל מצות עשה באכילת קדשים הרי שאין באכילת קדשים קלים מצות עשה. ובמס' פסחים דף ע"ב ע"ב דאמר ואלא רבי יהושע דתרומה כו' משמע דאכילת תרומה היא מצוה, וברמב"ם בריש הלכה תרומה כשיחשב כל המצות שבהלכה זו לא מצאתי כלל שימנה אכילת תרומה למצות עשה. וראיתי ברמב"ם סוף הל' תרומות שכתב כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו המאכל ואח"כ מברך אקב"ו לאכול תרומה, וכתב הכ"מ מאחר שאכילת תרומה מצוה פשיטא שיברך עלה.

בכל הזבחים בזריקה ידעין דבפסח שייך פסול זה בכל ד' העבודות דכמו דבכל הזבחים שהוא בעלים על הכפרה בלבד פסול אם לא נעשה הכפרה (שהוא הזריקה) לשמו, כמו"כ בפסח שהוא בעלים גמורים לאכילה פסול אם לא נעשו העבודות (המביאין לידי אכילה כנ"ל) לשמו, ב' דילפינן מדין שלא למנויו שמצינו אצל שחיטה, וכיון דכל ד' עבודות מביאין לידי אכילה א"כ קי"ל דאין לחלק בין שחיטה לכל הני עבודות ובכולן ילפינן פסול שלא למנויו משחיטה [...]

רמב"ם, ספר המצוות, מ"ע

מצוה נה - היא שצונו לשחוט שנה הפסח ביום ארבעה עשר בניסן והוא אמרו ית' ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ומי שעובר על צווי זה ולא יקריבהו בזמנו במזיד חייב כרת בין איש בין אשה כי כבר התבאר בגמרא פסחים שפסח ראשון חובה לנשים ודוחה את השבת כלומר הקרבתו בארבעה עשר שחל להיות בשבת כמו כל איש ואיש מישאל ולשון התורה בחיוב הכרת בו הוא אמרו והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה ובתחלת כריתות כשמנו המצות שיתחייב העובר עליהן כרת והם כלם מצות לא תעשה אמרו והפסח והמילה במצות עשה וכבר זכרנו זה בהקדמה והנה התבאר משפטי מצוה זו בפסחים:

מצוה נו - היא שצונו לאכול כבש הפסח בליל חמשה עשר מניסן בתנאיו הנזכרים והוא שיהיה צלי ושיאכל בבית אחד ושיאכל עם מצה ומרור והוא אמרו ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו ואולי יקשה עלי מקשה ויאמר למה תמנה אכילת פסח מצה ומרור מצוה אחת ולא תמנה אותם שלש מצות ושתהיה אכילת מצה מצוה ואכילת מרור מצוה ואכילת פסח מצוה אשיבנו אמנם היות אכילת מצה מצוה בפני עצמה הוא אמת כמו שנבאר וכן אכילת הפסח מצוה בפני עצמה אמת כמו שזכרנו אבל המרור הוא נגרר לאכילת פסח ואינו נמנה מצוה בפני עצמה וראיה לדבר שבשר הפסח יאכל לקיום המצוה יהיה עמו המרור או לא יהיה והמרור לא יאכל אלא עם בשר הפסח לאמרו על מרורים יאכלוהו ואילו אכל מרור מבלי בשר לא עשה כלום ולא נאמר כבר קיים מצוה אחת והיא אכילת מרור ולשון מכילתא צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו מגיד הכתוב שמצות הפסח צלי מצה ומרור כלומר שהמצוה היא קיבוץ אלה ושם אמרו מנין אתה אומר שאם אין להם מצה ומרור הם יוצאין ידי חובתן בפסח תלמוד לומר יאכלוהו כלומר הבשר

ספר המצוות, מצות עשה, פט

היא שצוה את הכהנים לאכול בשר קדשים כלומר החטאת והאשם שהם קדשים הקדשים והוא אמרו ואכלו אותם אשר כפר בהם ולשון ספרא מנין שאכילת קדשים כפרה לישראל תלמוד לומר ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליכם הא כיצד כהנים אוכלים וישראל מתכפרין ומתנאי מצוה זו שזאת האכילה שהיא מצוה אמנם תהיה ליום ולילה עד חצות ואחר כך תאסר אכילת החטאת ההיא או האשם אמנם תהיה אכילתם מצוה בזמן המוגבל ומבואר הוא שמצוה זו מיוחדת בזכרי הכהנים ואין נשים חייבות בה כי קדשי הקדשים שבא בהם זה הכתוב לא תאכלנה אותם הנשים אמנם שאר הקדשים כלומר קדשים קלים הנה הם יאכלו לשני ימים ולילה אחד זולתי תודה ואיל נזיר שהם ליום ולילה עד חצות ואף על פי שהם קדשים קלים ותאכלנה הנשים גם כן אלו הקדשים קלים ואכילתם גם כן היא נגררת אחר המצוה וכן גם כן תרומה הנה אכילתה נגררת אחר המצוה אבל אין אכילת הקדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר חטאת ואשם כי אכילת הבשר הזה מן החטאת ואשם בו תשלם כפרת המתכפר כמו שבארו ובו בא לשון הצווי באכילה מה שלא בא לא בקדשים קלים ולא בתרומה ולפיכך היא נגררת אחר המצוה והאוכל אותה עושה מצוה ולשון ספרא עבודת מתנה אתן את כהונתכם לעשות אכילת קדשים בגבולים כעבודת מקדש במקדש מה עבודת מקדש במקדש ידיו ואח"כ עובד אף אכילת קדשים בגבולין מקדש ידיו ואח"כ אוכל וכבר התבאר דיני מצוה זו במקומות מזבחים

השגות הרמב"ן על המצוות, מנין מצות עשה, מצות ששכח הרמב"ם מצוה א'
[...] ועוד שזו באמת מצוה קבועה. ובגמרא פסחים אמרו, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב, יאמר שמקריב לאחר תמיד של בין הערבים כדי שיאכל בקדשים. והקשו עליו, מכדי האי עשה [והאי עשה, מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה]. נתבאר כי אכילת הקדשים לבעלים ולראוי לאוכלן עשה, וכמו שהוא עשה לכהנים בחטאות ואשמות כך הוא לבעלים בחלק הראוי להם, וכבר זכרה בעל ההלכות, אמר "לאכול קדשים ומעשר שני בירושלם". והנראה שהם נמנות שתיים.

שו"ת בית הלוי, ח"א סימן ב', אד"ה: 'דהרי...ראי' נכונה'

דהרי ודאי נראה דבמצות אכילת קדשים לא בעינן שיהי' דוקא כזית. וראי' לזה מהא דאיתא בפסחים דף ג' ע"ב גבי חילוק לחם הפנים שהי' מגיע להם כפול הרי דבמצות אכילת קדשים לא בעינן כזית. שוב מצאתי בספר דורש לציון דרוש א' (ד"ה כל) שחקר במצות אכילת קדשים אי בעי כזית והביא להך דהגיעני כפול ודחק א"ע לדחוקה. ולדידי נראה ברור דלא בעי כזית והחילוק שיש בין מצות אכילת קדשים למצות אכילת פסח דבעי דוקא כזית נראה פשוט. דבפסח ומצה הוי החיוב על האדם דהוא מחוייב לאכול פסח ומש"ה אם אכל פחות מכזית לא שמי' אכילה והוי כלא אכל פסח. אבל מצות אכילת קדשים הא לא הוי המצוה כלל על אדם מיוחד דהא לא הוי חיובא אקרקפתא דגברא רק המצוה דבשר קדשים יהיו נאכלין ומי שיש לו בשר קודש הרשות בידו ליתנו לאחר לאכלו וג"כ מקוים מצוה זו וא"כ הרי גם באכל כל אחד פחות מכזית מ"מ הא הקדשים נתאכלו. ובחילוק זה מיושב לנו דברי הרמב"ם במנין המצות דבקרן פסח מנה שחיתו ואכילתו לשתי מצות (מצוה נ"ה, נ"ו) ובחטאת מנה הכל במצוה אחת (מצוה פ"ט), והקשה במעייני החכמה דמה בין זה לזה. ובדברינו יובן היטב דבכל הקרבנות לא הוי המצוה רק שיהי' הקרבן נאכל ולא על האדם ומ"ה הוי אכילתו פרט אחד ממצות שבאותו קרבן וכמו הקטרת אימורין דאינו נחשב למצוה אחרת בפני עצמו אבל בפסח הוי החיוב על האדם ולא שייך כלל לעשיית הקרבן ומש"ה הוי ב' מצות. ומשום הכי בכל הקרבנות לא בעינן כזית והראי' מהא דהגיעני כפול הוי ראי' נכונה.

בית הלוי, ח"ג סימן נא', סעיף ד'

המל"מ בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"ח סוד"ה יש לחקור) נסתפק באכילת מצוה אם יוצא בו שלא כדרך אכילתן. ולכאורה נראה דהרי במס' מנחות דף צ"ט ע"ב אמרו והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי והרי בפסחים דף כ"ד ע"ב איתא דחלב חי הוא שלא כדרך הנאתן. ודוחק לחלק בין חלב חי לבשר חי הרי דגם שלא כדרך אכילתן הוא מצוה. אמנם לפי מה שכתבנו דמצות אכילת קדשים א"צ כזית כיון שהמצוה אינו חוב על גוף האדם רק המצוה על הקרבן שיהיה נאכל וי"ל דמשו"ה ג"כ מהני שלא כדרך אכילתן דהרי נאכל הקרבן ועיי' בתוס' שבועות דף כ"ב ע"ב (ד"ה אהתירא קמשבע) דשלא כדרך אכילתן גריעי מחצי שיעור, וא"כ אין מזה ראייה למצות אכילת מצה וכדומה דצריך כזית דוקא.

מנחת אשר קורבן פסח

הנה הרמב"ם בסה"מ מ"ע נ"ה – נ"ו מונה ב' מצוות בק"פ:

א. שחיטת הקרבן ובכלל מצוה זו כל עבודות הקרבן.

ב. אכילת בשר הפסח. וכן בספר החינוך מצוות ה' ו' וכך במנין הבה"ג מונה שתי מצוות בקרבן הפסח.

הרס"ג הוא היחיד בין מוני המצוות שמונה מצות הפסח כמצוה אחת (מצות עשה מ"ז), ויש להסתפק בשיטתו, האם עיקר המצוה הקרבת הפסח היא ואכילת הבשר הוא אחד מדיני הקרבן ולא מצוה בפ"ע, או שמא עיקר מצות הפסח אכילת הבשר והקרבה הוא מעין מכשיר למצות אכילת הקרבן.

דהנה זה ברור דאכילת ק"פ שונה ביסודה משאר אכילות הזבחים שגם בהם יש מצות אכילה, בקדשי קדשים הבשר נאכל לכהנים, בקדשים קלים נאכל לבעלים אבל בכולם אין חובה מוגדרת ומסוימת על אדם מסויים לאכול הבשר. וידוע מה שכתב בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ב' אות ז') שמצות אכילת בשר הזבח אינה לאכול הבשר אלא שהבשר יאכל ולא מצינו חובה מוגדרת על כהן מסויים לאכול משא"כ בק"פ שכל אחד מבני ישראל חייב לאכול כזית, ולכן יש מקום לפרש שיטת הרס"ג שיסוד המצוה הוא לאכול את בשר הקרבן והקרבת הפסח היא מעין מכשיר לאכילה. ועוד חזינן (פסחים ע"ו ע"ב) "הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה, שלא בא מתחילתו אלא לאכילה". הרי לן שאכילת הפסח שונה מאכילת שאר הקרבנות ורק באכילת הפסח מצינו שנאכל בטומאה, ומשמע מזה שעיקר מצות הקרבת הפסח משום מצות אכילתו. ואכן בדרך זו מפרש הגרי"פ פרלא את שיטת הרס"ג. אך באמת יש לתמוה בדרך זה דהלא אכילת הבשר היא מ"ע גרידא ואילו בביטול ההקרבה יש עונש כרת ולא יתכן שיהיה הטפל חמור מהעיקר, ולכן מסתבר טפי דאם הפסח מצוה אחת הוא ודאי שאין לראות את האכילה לעיקר המצוה ואת ההקרבה כמכשיר, ונראה יותר דהאכילה היא חלק מחלקי מצות הקרבת הקרבן. ובאמת אין הכרח מהא דפסח לא בא בתחילה אלא לאכילה אלא דאכן בקרבן פסח נצטוו כל ישראל לא רק להקריב אלא גם לאכול משא"כ בכל שאר הקרבנות, אך אין להוכיח מזה דעיקר מצות הפסח אכילה היא. ועיין עוד בתוס' זבחים (צ"ט ע"ב ד"ה אמר):

"ונראה לפרש כיון דעיקר פסח לא בא אלא לאכילה כדתנן (פסחים דף ע"ו ע"ב) פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה שעיקרו לא בא אלא לאכילה הלכך לא חיישינן ביה לאנינות בזמן הקרבה אלא בזמן אכילה ואף על גב דאכילה לא מעכבת". הרי שכתבו דכיון שעיקר הפסח לא בא אלא לאכילה אין קפידא במה שהוא מקריב את הפסח כשהוא אונן אם בשעת אכילה כבר לא יהיה אונן, ומשמע מזה דעיקר המצוה אינה אלא באכילה ואין ההקרבה אלא כמעין הכשר מצוה. אך באמת אין זה נכון דהלא סיימו את דבריהם אע"ג דאכילה לא מעכב, מ"מ הו"א דלגבי דין אונן אין הדבר תלוי אלא אם יהיה אונן בלילה בשעת אכילת הפסח, ולכאורה הוי תרתי דסתרי.

וע"כ צ"ל דאף שאין אכילה מעכבת וע"כ שמצות ההקרבה חמורה ממצות האכילה, מ"מ כיון שאכילת הפסח היא גמר מצותה אין פסול אונן תלוי אלא בשעת האכילה. ודו"ק בכ"ז.

ב

ונראה לכאורה מקור לשיטת הרס"ג, דהנה בנזיר כ"ג ע"א והוריות י' ע"ב אמרו "שרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם" משל לשנים שעשו קרבן פסח אחד אכלו לשם שמים ועליו נאמר צדיקים ילכו בהם והשני אכלו אכילה גסה ועליו נאמר ופושעים יכשלו בהם. ושאלו בגמ' "רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד" ולשון זה "פסח מיהא קעביד" משמע שאמנם מצוה מן המובחר לא קיים כי לא אכל לשם שמים ולא יצא יד"ח אכילה אבל פסח מיהא קעביד דהרי הקריב הקרבן. ולכאורה תמוה הרי ביטל את מצות האכילה ואטו משום שקיים מצוה אחרת דהיינו הקרבת הקרבן אינו רשע בביטול מצות האכילה. ונראה מזה דהמצוה היא הקרבת הקרבן והאכילה אינה אלא חלק ממצות ההקרבה.

וכך נראה לכאורה מדברי התוס' בפסחים (ק"ז ע"ב ד"ה דלמא) שכתבו בכונת הגמ' דלא ראוי לקרותו רשע כיון שקיים מצות הקרבת הפסח אף שלא קיים מצות אכילת הפסח כיון שאכילת פסחים לא מעכבא.

אך באמת נראה פשוט דהאכילה מצוה בפני עצמה היא ולא חלק של מצות הקרבת הפסח, ולא נחלקו הראשונים אלא אם ראוי למנות הפסח כב' מצוות או כאחת ואכילה נכללת בהקרבה, ושורש המחלוקת אינה אלא בכללים של מנין המצוות אבל מקרא מלא דבר הכתוב דחייב לאכול הפסח ומי שלא אכלו מבטל מצוה

ובעומק הדין אין נפק"מ אם הוי מצוה אחת או ב' מצוות, דהלא מצות המילה נמנית כמ"ע אחת הכוללת מילה בזמנה ושלא בזמנה, וכי יעלה על הדעת לומר שמי שלא מל בשמיני ומל אחר כך לא ביטל מצות עשה ודאי שביטל מילה בזמנה שהיא מצוה גמורה, וזה פשוט.

וכבר גליתי דעתי בכמ"ק דברוב המקומות בהם נחלקו מוני המצוות אם הוי שתי מצוות או מצוה אחת אין המחלוקת בגדרי המצוות לכשעצמן אלא באופן מנין התרי"ג, וביותר מסתבר כן ברס"ג שבאמת לא כתב ספר מצוות כדרך שעשו הבה"ג הרמב"ם הסמ"ג ועוד, אלא כתב חרוז ושיר להקיף את תרי"ג המצוות וכדרך המשוררים והפייטנים אפשר שנתן משקל לחרוז ואין הכרח לדקדק ממנינו על עיקר גדרי המצווה, ודו"ק.

ולפי כל זה שוב צריך ביאור בדברי הגמרא "נהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד". ונראה דשאלו "רשע קרית ליה" משום דעל בטול מצות עשה אין אדם קרוי ומוגדר כרשע, וכך מבואר בסי' ל"ד בחושן משפט לגבי פסולי עדות דאינו נפסל לעדות על ביטול מצות עשה כי להפסל צריך להיות "רשע" כדכתיב "אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס" ומבטל מצות עשה אינו רשע וכשר לעדות. וזו כונת הגמ' "רשע קרית ליה" הרי עביד פסח וקרוי על שמו ואינו חייב כרת ורק בטל מ"ע דאכילה ובזה לא הוי רשע. ולפ"ז אין מכאן כל ראיה שאכילת הבשר אינה מ"ע בפני עצמה.

אך באמת עדיין צ"ע בלשון הגמ' "נהי דלא עביד מצוה מן המובחר" דהלא את מצות ההקדבה עשה מן המובחר אלא שביטל מצות האכילה ולא קיים אותה כלל. ובאמת יש בזה שתי גירסאות, בנזיר כ"ג איתא "נהי דלא עשה מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד" אך בהוריות הגירסא "נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קאכיל" ומגירסא זו משמע שקיים גם מצות האכילה ואף שאכל אכילה גסה קיים מצות אכילה אבל לא מן המובחר, ולפי הגירסא בנזיר משמע שמצות אכילה לא קיים ומ"מ אין ראוי לקרותו רשע כי לא ביטל אלא מ"ע כנ"ל.

ולכאורה נראה דלפי הגירסא בנזיר באמת לא קיים מצות אכילה כיון שאכל אכילה גסה, וס"ל דהיינו אכילה גסה ממש דלא הוי אכילה כלל, וכהא דיומא (פ"ע"ב) דהאכל אכילה ביוה"כ פטור וה"נ שלא יצא יד"ח בקרבן פסח, אך לפי הגירסא בהוריות מיירי באכילה גסה שאינו מתאווה לאכול ואינו אוכל לתאבון אך באמת הוי

אכילה לצאת בה יד"ח אלא דלא עביד מצוה מן המובחר. (וכבר מצינו בזה שני תירוצים בדברי התוס' בפסחים שם).

ואפשר עוד שנחלקו שתי הגירסאות האם צריך באכילת מצוה שיאכל כדרך אכילתו, או שמא לא מצינו הלכה זו אלא במאכלות אסורות דאם אכל שלא כדרך אכילה פטור. וידועים דברי התורת חיים (חולין ק"כ ע"א) דלא מצינו גדר שלא כדרך אכילה אלא באיסורים אבל במצוות יוצא ידי חובתו אף שלא כדרך אכילה, ולשיטתו מובן מה שאמרו בהוריות נהי דלא קיים מצוה מן המובחר פסח מיהא קאכיל, אבל לשיטת הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סימן ל"ה) דאף במצוות צריך כדרך אכילתו נכונה הגירסא בנזיר פסח מיהא קעביד, אבל באמת לא יצא יד"ח מצות אכילת הפסח. ועיין מש"כ בזה במנחת אשר פסחים (סימן ד').

אמנם לאחר כל הנ"ל באמת נראה עיקר דאין בין שתי הגירסאות ולא כלום אלא משמעות דורשין איכא ביניהו, ואף כשאמרו בנזיר "פסח מיהא קעביד" אפשר דכוונתם לקיים את מצות הפסח בשלימות גם מצות אכילתו ולא רק מצות הקרבתו. וכן מוכח מתוס' בנזיר שם שהוכיחו מדברי הגמ' דיוצא יד"ח באכילה גסה, והקשו ממ"ש במס' יומא דהאכל אכילה גסה ביוה"כ פטור הרי דלא הוי בכלל אכילה כלל, ותרצו דיש תרי גווני אכילה גסה. הרי לן שפירשו מה שאמרו פסח מיהא קעביד דהיינו שיצא יד"ח אכילת הפסח. כך נראה עיקר לענ"ד. (וע"ע בתוס' פסחים ק"ז ע"ב דזה תלוי בשני התירוצים שבדבריהם, ודו"ק כי קצרתי).

ג

בשו"ת בית הלוי (ח"א סימן ב') האריך בענין מצות אכילת קדשים ובתוך דבריו מביא בשם "מעין החכמה" שתמה על הרמב"ם מדוע רק בקרבן פסח מונה הרמב"ם את ההקדבה והאכילה בשתי מצוות ובשאר הקרבנות הוי מצות האכילה חלק ממצות הקרבת הקרבן ולא מצוה בפני עצמה. וכתב הביה"ל דבכל הקרבנות האכילה הוא חלק ממצות הקרבן. דאין מצוה לאכול הבשר אלא שיאכל הבשר, משא"כ בפסח שמצוה לאכול.

אך באמת תמוהים דבריו ולכאורה יש בהם העלמת עין. דכמו שבק"פ הוי מצות ההקדבה והאכילה שתי מצוות כך גם בכל הקרבנות. בסהמ"צ מ"ע פ"ח – פ"ט מצינו שתי מצוות לאכילת הזבח ואכילת המנחה וכך בחינוך מצוה קל"ד – קל"ה ואין זה נכון שרק בק"פ יש ב' מצוות אלא כל הקרבנות עבודותיהם נכללים במצוה אחת והאכילה נמנית כמצוה בפני עצמה.

ע"ו ע"ב) "פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה שמתחלה לא בא אלא לאכילה" ודו"ק בכ"ז.

ולפי דרכו פירש הבית הלוי את דברי הגמ' בנזיר "נהי דלא קיים מצוה מן המובחר פסח מיהא קאכיל" דאמנם מצות אכילת פסח לא קיים אבל קיים מצות אכילת קדשים.
ויסוד סברתו דבק"פ כיון שהמצוה היא לאכול חייב לאכול כדרך אכילה ואכילה גסה אינה דרך אכילה, אבל לגבי אכילת קדשים שאין מצוה לאכול אלא שהקרבן יאכל והרי נאכל.

אלא שבאמת יש מקום לשאול שאלה זו בסגנון אחר מדוע מצות האכילה בכל הקרבנות מחתינן לה בחדא מחתא כל בשר הזבחים במצוה אחת, המנחות במצוה אחת, ורק בפסח הוי אכילת הבשר מצוה בפני עצמה, אך תשובת שאלה זו פשוטה ביותר דהלא רק בפסח נצטוו בני ישראל כולם לאכול כולה ואינו נאכל אלא למנויו מה שלא מצינו בשום קרבן ואין כל הכרח אפוא במה שחילק הב"ה"ל ביסוד המצוה בין פסח לכל שאר הקדשים.

אך עצם ההנחה דשאני ק"פ מכל שאר הקרבנות דכולם אין מצוה לאכול אלא שהבשר יאכל אכן אמת הוא וכבר הארכנו בסברא זו במנחת אשר שמות (סימן נ"ה). ועוד דבפסח ברור שמצות אכילתה מעיקרי הקרבן היא דהלא אמרו (פסחים